

УДК 811.111:81'373

КОНОТАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ДЕМІНУТИВІВ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Ю. Б. Мінцис (Івано-Франківськ)

У статті узагальнено існуючі у сучасному мовознавстві дослідження конотативного компоненту лексичного значення демінутивів з точки зору лінгвістичної семантики; на матеріалі художньої прози проаналізовано емоційно-оцінні особливості демінутивів.

Ключові слова: демінутив, демінутивність, емоційно-оцінний, конотативний компонент, конотація, лінгвістична семантика.

Мінцис Ю.Б. Коннотативный компонент лексического значения диминутивов в англоязычном художественном тексте. В статье обобщены существующие в современном языкознании исследования коннотативного компонента лексического значения диминутивов с точки зрения лингвистической семантики; на материале художественной прозы проанализированы эмоционально-оценочные особенности диминутивов.

Ключевые слова: диминутив, диминутивность, коннотативный компонент, коннотация, лингвистическая семантика.

Mintsys Y. B. Connotational component of the lexical meaning of diminutives in English fiction text. The article generalizes existing in modern linguistics investigations of the connotational component of the lexical meaning of diminutives from the point of view of linguistic semantics; on the basis of fiction prose, it analyses emotive-evaluative peculiarities of diminutives.

Key words: diminutive, diminutivity, emotive-evaluative, connotational component, connotation, linguistic semantics.

Демінутивність в англійській мові є однією із суперечливих проблем, яка привертає увагу вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, і яка ще не розглядалася як єдина система, що конституюється елементами різних рівнів мови. Цим зумовлена актуальність дослідження. Метою дослідження є здійснення аналізу конотативного компонента лексичного значення демінутивів. Мета передбачає вирішення таких завдань: узагальнити існуючі у сучасному мовознавстві дослідження демінутивності з точки зору лінгвістичної семантики, проаналізувати емоційно-оцінні особливості демінутивів із значенням “зменшуваності”. Об’єктом дослідження є демінутиви в англійському художньому тексті.

Предметом дослідження – характеристика конотативного компонента лексичного значення

демінутивів у художньому тексті. Матеріалом дослідження слугують художні твори Редьярда Кіплінга, Роальда Даля та Кеті Флінн.

Природа явища демінутивності може бути описана з опертям на дані, отримані лінгвістичною семантикою, тобто в процесі вивчення демінутивних утворень як одиниць лексичного значення з певною семантичною структурою.

У лінгвістичній семантиці існує три підходи до вивчення лексичного значення. Мікрокомпонентний підхід (Ю.Д. Апресян, В.Г. Гак, Д. Катц) постулює поділ лексичного значення на мікрокомпоненти – однорідні за ступенем складності семантичні компоненти. Семантичний компонент – це мінімальна частина лексичного значення, менша, ніж все значення. Для макрокомпонентного підходу, який базується на припущенні про неод-

норідність лексичного значення, характерне виділення спочатку макрокомпонентів лексичного значення, яке після того поділяється на мікрокомпоненти – семи (І.В. Арнольд, Р.С. Гінзбург). Третій підхід – аспектний (І.А. Стернін) – передбачає виділення різних аспектів лексичного значення – сигнікативного, денотативного, емоційного, оцінного, прагматичного, структурного.

І.В. Арнольд відрізняє поняттєвий зміст (предметно-логічне значення, через яке поняття співвідноситься з дійсністю), емоційний зміст (вираження емоційного стану мовця чи оцінки) та стилістичне забарвлення (приналежність до того чи іншого функціонального стилю).

У лінгвістичній семантиці для опису демінутивів можна застосувати двокомпонентну та трикомпонентну моделі аналізу лексичного значення слова. Двокомпонентна модель являє собою співвідношення денотативного та конотативного типів інформації. І. В. Арнольд, Н.А. Лукьянова, І.А. Стернін, В.П. Берков, Е.М. Меднікова та інші вважають, що перша частина інформації, денотація, є обов'язковою, друга, конотація, в яку входять емоційний, оцінний, експресивний та стилістичний компоненти значення, є факультативною. Усі чотири компоненти конотації можуть зустрічатися разом, у різних комбінаціях, чи взагалі бути відсутніми [2, с. 26–27]. Трикомпонентна модель (Н.Д. Арутюнова, О.Л. Бессонова, О.М. Вольф, Т. Космеда, М.П. Сусов) – це співвідношення у лексичному значенні трьох компонентів – денотативного (логічного усвідомленого), сигнікативного (емоційно-оцінного компонента значення) та прагматичного (вказівки на контекстуальні та комунікативні умови вживання демінутивної форми) [7, с. 135].

Конотація використовується для вторинної номінації і сприяє відтворенню емоційно-експресивних відтінків висловлювання. Конотативний компонент значення, який вносить додатковий смисл до денотативного значення включає семантичні компоненти “оцінка” та “емоція”. Емоційний та оцінний компоненти в структурі слова тісно пов'язані і інколи їх важко розрізнити, проте вони не ідентичні. Окремі емоційні слова не містять оцінки

(для прикладу, вигуки), а в інших – оцінка складає частину їх смислової структури, але вони не належать до емоційної лексики (*good, bad, love, suffer*).

Під емоційним компонентом конотації розуміється вираження словом емоцій чи почуттів, а під оцінним компонентом значення – “схвальну та несхвальну оцінку, що міститься у значенні слова” [15, с. 50]. Емоційний компонент значення включають у конотацію Н. Амосова, І. Гальперін, К. Левковська, В. Михайловська, Н. Павлова та інші. Л.Ю. Резніченко під емотивністю розуміє лінгвістичне вираження емоцій, а під емотивним компонентом значення – “ту семантичну долю, з допомогою якої мовна одиниця втілює свою емотивну функцію” [13, с. 25].

На думку В. Дресслера та Л. Мерліні-Барбаресі емотивність є додатковою, варіантною властивістю конотації. Емоційність за своєю суттю є оцінною, хоча протилежний варіант не є обов'язковим: оцінка не завжди є емоційною. Проте в будь-якому випадку, конотаційна характеристика [емоційний компонент] базуватиметься на загальному прагматичному оцінному відношенні автора [20, с. 141].

У складі емотивної лексики виділяють три групи: 1) слова з яскравим конотативним значенням, що містять оцінку фактів, явищ, ознак; 2) багатозначні слова, нейтральні у своєму основному значенні, але емоційні у переносному вживанні; 3) слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, що передають різні відтінки почуттів. Демінутиви можна віднести до останньої групи, оскільки їх оцінні значення зумовлені не номінативними характеристиками, а словотвірними через суфікси (*a catty-shaped kind of beast; two piggy eyes* [26, с. 50]; *the woolly hat and scarf were for Auntee Fee; we're both giving Gammy the lovely blue cardigan* [25, с. 9]).

Аналітичність англійської мови зумовлює утворення демінутивних словосполучень, в яких елементом з демінутивною семантикою є прикметники *little* та *small* та їх синоніми *tiny, teeny* та інші. Деякі науковці виводять ці прикметники за межі лексико-семантичної групи розміру саме через емоційний компонент їх значення [14, с. 284]. Так, на-

ступні приклади демонструють цілий спектр позитивних емоцій (зменшеність, ласкавість, дружнє ставлення, приязнь і ніжність, жартівливість, співчуття): *little cradle* (колисочка), *little feet* (ніжки)[17]; *Come hither, Little One* [26, с. 80]; *I know a person small – /She keeps ten million serving-men, /Who get no rest at all* [26, с. 9]; *Small-person-without-any-manners-who-ought-to-be-spanked* [26, с. 134]; *Miss Honey was astounded by the wisdom of this tiny girl* [24, с. 81]; *Lavender was ... a skinny little nymph with deep-brown eyes* [24, с. 101]; *He was a brave little fellow and one could see that he was trying not to be scared by the Gordon who towered above him* [24, с. 136]; *“Libby Sheridan, you’re a little horror,” her mother said roundly, but Libby saw that she was smiling* [25, с. 73] та негативних емоцій (несхвалення, іронію, відразу, роздратування, невдоволення), які виражаються прикметниками *little* та *small*: *I’m sitting pretty in a nice house with a successful businessman and you’re left slaving away teaching a lot of nasty little children the ABC* [24, с. 98]; *They are far too wrapped up in their own small struggles to worry over-much about what others are doing and why* [24, с. 101]; *Do you deny it, you miserable little gumboil?* [24, с. 119]; *I have 8 coconuts, 8 monkey-nuts and eight nutty little idiots like you* [24, с. 216].

Експресивність виникає в результаті незвичайного стилістичного використання тих чи інших мовних засобів, інтенсифікації якісних та кількісних характеристик означуваного, використання асоціативних образів, що викликають позитивну та емоційну оцінку. В англійській мові експресивність характерна для одиниць усіх рівнів, включаючи словотвірний рівень – афікси. Оскільки вживання демінутивних афіксів є відносно обмеженим, їх включення в текст само по собі вже створює його експресивність [6, с. 9]. Наприклад: *When Nurse lies on the floor in a heap, /And Mummy tells you to let you sleep* [26, с. 36]; *Most of them (little girls) prefer to draw pictures and play about with their Daddies* [26, с. 136]; *Kiddies and grown-ups too* [26, с. 45].

Експресивність – це “сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують

її можливість слугувати в комунікативному акті засобом суб’єктивного вираження відношення мовця до змісту чи адресата мовлення” [5, с. 591]. Експресивність є значно ширшим поняттям, ніж емоційність, оскільки породжується не тільки емоціями, а й мисленням, інтелектом, волею, етикою, естетикою, конкретним світосприйняттям мовців [1, с. 14]. С.М. Антонюк виділяє об’єктивне та суб’єктивне експресивне значення. Перше закладене в самій семантиці слова і може також виражатися формою слова, суфіксом, що надає слову емоційного відтінку: *doggie, birdie, sonnie, dearie, nightie, brooklet, booklet, cocklet, dukeling, manling*. Експресивне значення виражається тільки у певному контексті суб’єктивною оцінкою – позитивною та негативною.

В основі експресії лежить невідповідність мовного засобу певним мовним стандартам: “будь-яке навмисне порушення мовних норм на всіх рівнях структури мови слугує основою для виникнення експресивного ефекту” [10, с. 86]. Таким чином, найбільшою експресивністю володіють мовні одиниці зниженого стилю та розмовної мови. Саме цим можна пояснити високу експресивність демінутивних утворень англійської мови та їх розповсюдженість у розмовній англійській мові.

Беручи до уваги експресивну функцію, яку виконують демінутиви, роль конотативного компонента їх лексичного значення надзвичайно важлива, оскільки, це, власне, є смислом існування такого слова в мові. Конотативні семи в значенні експресивних слів є ядреними, а не периферійними [8, с. 15], тому їх роль у дослідженні демінутивів як засобів вираження експресії є першочерговою.

Оцінність також, поряд з емоційністю, входить до експресивності як невід’ємний компонент. Оцінка, будучи однією з найважливіших складових когнітивної діяльності людини, є частиною смислу будь-якого висловлювання. Роль оцінки, на думку Н.Д. Аругюнової, полягає у співвіднесенні об’єктів із ідеалізованою, нормативною картиною світу [3, с. 5-7].

Категорійна сема оцінки є релевантною для будь-якого демінутива і виступає константою

поряд з об'єктивними ознаками зменшуваності [12, с. 6]. Оцінка може містити нульовий емоційний компонент, проте емоційний компонент завжди передбачає наявність оцінки, тому що будь-яка емоція носить оцінний характер. Оцінність може виражатись в денотативному компоненті значення або оцінною може бути уся номінація в цілому [9, с. 81].

З одного боку, демінутиви виражають судження “внутрішньої оцінки”, для прикладу, почуття симпатії, антипатії, байдужості. З іншого боку, демінутивні утворення виражають представлення суб'єкта про певні зразки, ідеали, стандарти. А.О. Буряковская стверджує, що демінутиви об'єднують ці два типи оцінки, оскільки мовець порівнює об'єкти і виражає свої суб'єктивні емоції [12, с. 25].

Конотативні значення демінутивів можуть виражати позитивну та негативну оцінку. Так, А.Н. Кузьменкова до значень першої групи відносить демінутиви, які надають висловлюванню підкресленої ввічливості, ввічливого вибачення, позитивного відношення. Демінутиви також можуть передавати негативну оцінку професійних та інших якостей особистості, об'єкта, явища, події.

Поле експресивності, що створюється демінутивними суфіксами, може допускати різноманітні додаткові відтінки значень: 1) ніжності, 2) зменшеності поряд із відношенням прихильності чи ніжності залежно від контексту, 3) іронічної конотації, 4) применшення або ніжності залежно від контексту, 5) зневажливості, 6) наближеної кількості, 7) унікальності, 8) надання дружнього тону розмові [19, с. 375]. Можна також виділити відносно нетрадиційні демінутивні значення задоволення, тривоги, жалості, неприязні, незадоволення, грайливості, анти-сентиментальності, анти-поваги та інші відтінки емоційних значень [16, с. 185–186]. За допомогою демінутива можуть передаватись здивування, невпевненість, спантеличення, страх тощо [11, с. 41], іронія, фамільярність [20].

Існує два підходи до трактування інваріантності денотативного та конотативного значення демінутивності. Максималістське бачення (В. Телія, І. Арнольд, В. Шаховський, В. Дресслер, Л. Мер-

ліні-Барбаресі) полягає в тому, що денотативне значення зменшуваності відноситься до морфосемантики, все решта – сфера існування морфопрагматики. Проте в такому випадку всі постійні конотації демінутивів вважатимуться конотативними лексикалізаціями. Гіпотеза максималістського підходу постулює неможливість існування інваріантного конотативного значення демінутивних утворень [22, с. 12], яке є семантичною характеристикою значення прямо базованою на прагматиці, оскільки стосується емоційного відношення мовця або є в межах авторської перспективи. У різних ситуаціях один і той самий демінутив може отримати позитивну чи негативну оцінку, яка залежить від багатьох факторів, для прикладу, семантики основи демінутива, комунікативної цілі, з якою він був використаний, та соціальної ситуації. Мінімалістський підхід (Ю. Апресян, Д. Шмельов, А. Буряковская) постулює існування інваріантного денотативного та конотативного значення.

Слід зазначити, що об'єднання нейтральної основи та демінутивного суфікса можуть створювати слово з позитивним ((*lion* – *lionet* (левчик), *cloud* – *cloudlet* (хмаринка), *cat* – *catling* (котик)) та негативним емоційним забарвленням ((*king* – *kinglet* (царьок), *prince* – *princeling* (принцик), *lord* – *lordling* (лордук)) [4, с. 51]; *I can't get used to bein' served by nippies that are old enough to be my mam* [25, с. 157]. Що ж до основи з негативною семантикою, під час приєднання демінутивного суфікса, негативне значення послаблюється та нівелюється: *Besides, the dim blue lights in trams make us all look like ghoulies and ghosties, so I shouldn't worry if I were you* [25, с. 142].

Зазвичай, демінутивність виражає позитивну оцінку та значення “хороший, приємний, славний”, тобто відбувається зміщення значення від нейтральності до позитивної емотивності: *She would never get back to sleep again without a little something in her tummy* [25, с. 74]. Проте існують демінутивні утворення, що знижують якісні чи кількісні характеристики об'єкта. Так, сема неповноти прояву ознаки у прикметниках реалізується суфіксом *-ish*: *a blackish bulgy nose, sandy-*

yellowish grass, a yellowish-greyish-brownish stone and clump of grass, grayish-yellowish-reddish High Veldt, a blackish-brownish colour [26, с. 58]; *each smallish building was separated from its neighbours by a bit of a garden* [24, с. 92].

Стосовно демінутивів, утворених від прикметників з позитивною семантикою, вони виражають менш позитивну оцінку і отримують смисловий відтінок презирливості, приниження по відношенню до співрозмовника. Демінутиви, утворені від прикметників з негативною семантикою, отримують додатковий компонент співчуття, жалості тощо (*wirdie*).

В австралійському варіанті англійської мови демінутиви можуть виражати товариськість, гарний настрій, близькість і комічність ((*Chrissy prezgies* (Christmas presents), *brekkies* (breakfast), *barbie* (barbecue), *rellies* (relatives), *postie* (postman), *kindy* (kindergarten)), роздратування та глузування (*Those bloody maggies! Those bloody birdies!*) [20, с. 364-365].

Інколи важко диференціювати актуалізацію денотативного (розмір) чи конотативного (ласкаве відношення) значень демінутивів. Дискусійним питанням залишається системність/оказіональність значень демінутивних утворень. Згідно з А.О. Буряковською, демінутив виражає емоцію, якщо зміна розмірів предмета, який він називає, є неможливою. У випадку можливості зміни розмірів об'єкту, виділення значення базується з увагою на контекст та ситуацію [4, с. 14]. Схожу думку висловлює Р. Помірко: "Демінутивний суфікс, об'єднуючи семи суб'єктивної оцінки та об'єктивного зменшування, у мовленнєвій реалізації може втрачати одну із зазначених сем у випадках, коли твірна основа або контекстуальні ситуації не толерують однієї із зазначених вище сем" [12, с. 6]. Деякі зарубіжні лінгвісти також вважають, що відтінки значень демінутивів у значній мірі залежать від контексту [21].

Крім цього, невизначеним є питання про першочерговість сем у семантичній структурі демінутивів – семи зменшеного розміру чи емоційної оцінки. Перша точка зору [23, с. 18] доводить, що для семантичної структури демінутивів характерне

виключно оцінне значення, а сема зменшеного розміру актуалізується лише в контексті. А. Зібберер стверджує, що демінутивами є емоційно заряджені "слова, що викликають симпатію" [23, с. 85]. Відповідно до другої точки зору [20] інгерентною семою демінутивних утворень є значення зменшуваності, а значення емоційності – контекстно залежне. Третій підхід до семантичної структури демінутивів пропонує С. В. Шедогубова, яка стверджує, що обидві семи – малості і оцінки – є інгерентними та незалежними від контекстного оточення. Вони входять як до смислової структури демінутивів, так і смислової структури демінутивного суфікса [17, с. 25].

Отже, конотативне значення демінутивів виражається оцінним та емоційним компонентами. Демінутиви можуть виражати позитивну, негативну оцінку та цілий спектр емоцій. Висока експресивність демінутивних утворень пояснює їх поширеність у розмовній англійській мові та у художній прозі. Перспективи аналізу: у перспективі видається доречним розглянути лінгвокогнітивні особливості демінутивної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк С.М. Збереження емоційно-експресивного забарвлення слова при перекладі [Текст] / С.М. Антонюк // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – Вип. 4. – С. 13–15.
2. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1966. – 192 с.
3. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 338 с.
4. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / [под ред. В.И. Ярцевой]. – М. : Науч. изд-во "Большая Российская Энциклопедия", 1998. – 685 с.
5. Буряковская А.А. Диминутивность в английской языковой картине мира : дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Буряковская Анна Александровна. – Тула, 2008. – 153 с.
6. Гиндлина И.М. Экспрессивные словообразовательные средства в художественной речи и способы их передачи при переводе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / И.М. Гиндлина. – Москва, 1999. – 16 с.
7. Долозова О.Н. О различных типах информации, передаваемых

диминутивними производними (на матеріалі ительменського язика) / О.Н. Долозова // Вестник Санкт-Петербургского университета. – Санкт-Петербург. – 2007. – Сер. 9. – Вып. 2. – Ч. II. – С. 135–141.

8. Исакова С.Ш. Средства выражения категории диминутивности в английском и русском языках (на материале английской и русской художественной прозы XIX–XX веков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Исакова Саидат Шамиловна. – Махачкала, 2006. – 190 с. 9. Корунець Л.І. Категорія демінутивності в англійській та українській мовах / Л.І. Корунець // Мовознавство. – 1981. – № – С. 81–85.

10. Крылова О.А. Лингвистическая стилистика : учеб. пособие. Кн. 1. Теория / О.А. Крылова. – М. : Высш. шк., 2006. – 319 с. 11. Кузьменкова В.А. Диминутив как средство выражения имплицитных смыслов высказывания / В.А. Кузьменкова // Язык. Сознание. Коммуникация [Сборник]. – М. : МАКС Пресс Москва, 2007. – С. 38–44. 12. Помірко Р. Аспекти семантичної категоризації демінутивних суфіксальних похідних в іспанській мові / Р. Помірко // Вісник Іноземна філологія. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка. – 2005. – Вип. 115. – С. 3–8. 13. Резниченко Л.Ю. Прагматика диминутивности в английском и немецком языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Резниченко Лариса Юрьевна. – Петербург, 2000. – 176 с. 14. Соловйова О. Еволюція прикметників із значенням “маленький” в англійській мові / О. Соловйова // Наукові записки. – Вип. 95. – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : У 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2011. – С. 282–287. 15. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи / И.А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 171 с. 16. Федорова Л.Л. Эмоции в грамматике / Л.Л. Федорова // Эмоции в языке и речи. – М. : Изд-во РГГУ, 2005. – С. 178–179. 17. Хомечко Г. Диминутиви як самобутня прикмета української мови

[Електронний ресурс] / Ганна Хомечко. – ПЕРЕКЛАДАЦЬКА МАЙСТЕРНЯ 2000-2001. – Режим доступу : http://www.humanities.org.ua/TW/OR/homechko_OR.htm. 18. Шедогубова С.В. Структурно-семантичний і прагматичний аспекти категорії диминутивности в сучасному німецькому мові : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Шедогубова Светлана Викторовна. – Воронеж, 2004. – 176 с. 19. Derkacz-Padiasek T.I. Semantic extension of diminutives in Ukrainian / T.I. Derkacz-Padiasek // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог, Вид-во Національного університету “Острозька академія”. – Вип. 9. – 2008. – С. 371–380. 20. Dressler W.U. Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages. / Dressler U.W., Merlini B.L. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1994 – 682 p. 21. Goddard Cliff. Semantic Analysis : A Practical Introduction / Cliff Goddard. – Oxford : Oxford University Press. – 2011. – 490 p. 22. Minaabad M.S. Semantic description of adjectives small and little and the effect of context on meaning representation of the mentioned adjectives in translation of Persian to English languages texts [Електронний ресурс] / M.S. Minaabad, A. Pishgar, S. Pouralkhas, E. Shafighi. – 2011. – Режим доступу : <http://www.textroad.com/pdf>. 22. Schneider K.P. Diminutives in English / K.P. Schneider. Niemeyer, 2003. – 254 p. 23. Sieberer A. Das Wesen des Diminutivs / A. Sieberer // Die Sprache. – 1980. – N 2. – S. 85–121.

ДЖЕРЕЛА

ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. Dahl R. Matilda / R. Dahl. – L. : Puffin Books, 1989. – 240 p. 25. Flynn K. Such Sweet Sorrow / K. Flynn. – L. : Arrow Books, 2008. – 506 p. 26. Kipling R. Just So Stories / R. Kipling. – Moscow : Progress Publishers, 1972. – 254 p.